

FIGYELŐ

NEMZET SZÜLETIK MAKEDÓNIA KATLANAIBAN

Nemzetek születése évtizedeken át tartó folyamat. A makedón nép sem ma vált nemzetté. Öt-hat évtizede formálódik azzá. Ezelőtt három évtizeddel még tudósok, lehet nem is egészen tárgyilagos tudósok, úgy hitték, makedón nemzet nincs és talán nem is lehet, mert csupán egy szétfolyó, illanó, ide-odalengő, sehová nem tartozó, nem is annyira népcsoport, mint tömeg él Makedónia katlanaiban és ez a tömeg, igaz, nem is szerb és nem is bolgár, de úgy bolgárrá, mint szerbbé is válhat az idők folyamán. Ma a rosszakaratú tudós, az imperialista »tudós« is kénytelen, akarva vagy nem akarva, látni, belátni és beismeri: a nemzet *van* és él, a nemzet már kialakulóban van, itt van, megformálódott és csupán a következményeit kell levonni ennek a ténynek és a feltételeit kellett megadni az új nemzetnek, hogy kialakíthassa, megteremthesse népi és nemzeti kultúráját, nemzeti létének egyes még ki nem fejlődött feltételeit.

A nemzet már vagy hat-hét évtizede fejlődik, alakul. Három-négy évtized előtt még talán jóhiszemű és tárgyilagos tudósok sem vették észre az új nemzet körvonalait, amely pedig akkor már megszületőben volt. A rosszhiszemű áltudósok, az imperialista fináncnöke képviselői és tudományos mezbe öltözött szállásosnádók éppen ellenkezőleg, azt igyekeztek látni, főleg persze másokkal láttatni, hogy makedón nemzet nincs és nem is lesz, mert a makedón katlanokban és havasokban szerbek élnek. Akkor volt erről szó, ha a »tudós« a nagyszerb imperialisták szállásosnádója volt. Mert a bolgár imperialisták és sokan mások is igényt tartottak a »szegény«, »passzív« makedón föld gyarmati tulajdonára és kizsákmányolására. Makedón nemzeti öntudat akkor még csak itt-ott ütközött ki és a makedón népcsoport (még akkor semmiesetre sem nemzet!) tagjai sokszor csakugyan elhitték így a »tudós« »közíróknak«, hogy ők bolgárok, hogy ők szerbek, hogy makedónok nincsenek és nem is lesznek, ahogy sohasem is voltak. Nehéz volt ugyan elhinni az Ivan Ivanics fajtájú »tudósok« tételeit. Az talán akkor még fel sem tűnt a makedónnak, hogy kétkötetes nagy munkájának címlapja után rögtön a »Beogradska zadruža« igazgatóságának fényképét hozta az illusztris szerb, hiszen nem is tagadta, hogy a Makedóniában terjeszkedni akaró banknöke megbízását teljesíti. De feltűnt minden makedónnak, hogy minő érvekkel támasztja alá Ivanics azt a tételt, hogy a makedónok — szerbek. Állította például, hogy a makedón nevek azonosak a szerb nevekkel. A Periszter pásztor, aki 1937 januárjában inge alatt melengette az aznap született báránykát, persze nem ismerte Ivanics könyvét, de így nyilatkozott tétele felől egy kora hajnali órában... Sokat vártam 1908-ban az ifjú törököktől, hiszen az iltondi felkelés vereséggel végződött és mi még mindig nem voltunk szabadok. De Enverék és Kemálék nem hoztak sem jobbjárfelszabadulást, sem nemzeti szabadságot. Valamit ugyan még is hoztak: katonai kötelezettséget a rája részére is. Nem akartam katonáskodni a török birodalomban. Habár egyszer már voltam Amerikában mint peccsalbár, újra nekivágtam az útnak. Nem volt útlevelém, nekiindultam gyalog a Periszter áthághatatlan meredélyének. Nem messze voltam falumtól, amikor a bíróval találkoztam. »Ho-

vá igyekszel Szecskó?» — kérdezte a bíró, mondta Szecskó és hozzátette, »mert akkor tudni illik Szecskónak hittak«.

— Hát most?

— Csak lassan a szóval, valaki meg ne hallja, hogy Szecskónak szólítasz, hiszen Risztics a nevem!

Hát ez volt a makedón paraszt véleménye a »hathatós« évről, hogy a makedónok szerbek, mert szerb neveik vannak, hogy: Risztics, Petrovics; ezek a makedón nevek.

Járom a makedón városok utcáit és olvasom az utcaneveket. Megmegszólítok ismeretlen embereket, vagy régi jó barátokat és megkérdelem a neveiket. És olvasom a neveket: Szandanszki, Bogoeszki, Tosev, Delcsev, Todoroszki. No lám; az egykori kényszer-Petrovics is ma visszatért egykor fájó szívvel elhagyott nevéhez: Petruszszki-t ír alá mindenhová és Blázsé Koneszszkivel így szerkeszti együtt a makedón irodalmi nyelvet és annak nyelvtanát. Kik is az írók? Markovszki, Racin, Sopov, Nedelkoszki nevei a »Nov Den« lapjain és rajzok alatt Liczinoszki, Vangyel Kozsoman neveit látom.

Nos, a »tudós« Ivanics ez egyszer, mint mindig, pórul járt. Hiába kényszerítette rá a makedónra a szerb nevet, a szerb szlavát, a szerb nyelvet. Talán éppen ez a szörnyű és nyilvánvaló hazugság gyorsította meg a makedón nemzeti öntudat kifejlődését.

Makedónok pedig nincsenek, tehát, mint akár a boszorkányokról, róluk se történjék említés. Persze olyankor, amikor ez esetleg érv lehetne bizonyos makedón szabadságjogok követelésének alátámasztására. Makedón nincs tehát, a makedón szerb, vagy bolgár, vagy görög, mert három részre szakítottan »élt« és nyomorgott, vergődött; így hát ha nincs nyelve, nem is beszélheti, írásban sem használhatja; nem fejleszthet sem irodalmat, sem irodalmi nyelvet, nem képezhet ábc-ét magának, meg világhírű népdalait sem énekelheti anyanyelvén. De néha, amikor szidni, gyalázni kellett azt a »szörnyű, ócsárlandó« népet, amely még nemzetiséget sem »tudott« kialakítani és amelynek csupa »undorító« jellemvonásai vannak, ilyenkor — mégsem lehetett szerb, vagy bolgár, vagy görög nemzeti tulajdonságként gyalázni, ócsárolni és szidalmazni az elnyomásra teremtett nép »galád« sajátosságait, ilyenkor volt makedón nép a makedón nép istenét kellett káromolni.

A makedón nép ennek ellenére, talán éppen ennek a nemzetté válást meggyorsító hatása alatt kialakult és megszületett.

A nemzet a polgári társadalommal egy időben, azzal párhuzamosan fejlődik és alakul ki. Hogyan is állunk ezzel? Még nem alakult volna ki a polgári társadalom Makedóniában? Vagy itt nem a polgárság kialakulásával párhuzamos folyamat eredménye a nemzet? És alakulnak-e még ma egyáltalán nemzetek? A Szovjetszövetségben történtek hasonló folyamatok. Ott alakultak ki nemzetek a szocialista társadalom kifejlődésével párhuzamosan.

A makedón nemzet a múlt század végén a török hűbériség keretein belül kezdett alakulni. A török hűbériségnek kettős hatása volt. Úgy is mint idegen török és úgy is mint hűbériség. Társadalmi és nemzeti harcot váltott ki a nemzeti és társadalmi felszabadulásért, a polgári, nemzeti-polgári társadalom kialakíthatásáért, a nemzeti és népi szabadságért. A polgári társadalom első megjelenési formája kezdett kifejlődni.

Megindult a kezdeti halmozás. A jobbágyfelszabadító, nemzeti szabadságért harcoló makedón népi szervezet nem győzött még a török hűbériségen, amikor — ne feledjük: az imperializmus kialakulása idején! — történt mindez — idegen érdekek keresztüüzébe, külföldi és balkáni imperialista érdekek keresztüüzébe került és egykori török hűbéri tartományból újból ellenséges elnyomók gyarmati területévé változott. Gyarmati nép lett a makedón, amely három darabba tépve vérezett és még nyelvtétől is eltiltották. A makedón népnek ahhoz sem volt meg a lehetősége, hogy abc-ét, hogy irodalmi nyelvet, hogy nemzeti történelmi hagyományt, hogy irodalmat teremtsen magának, holott egykor a középkorban népek kultúrájának alkotó bölcsőjét ringatta.

Égei (görög) Makedónia ma is még gyarmati terület, az égei makedont még írtják a görög és nyugati imperialisták. Jugoszláv Vardar—Makedóniában és Pirin—Makedóniában (Bulgária), szabad már ez a nép. Részt vett a Népfelszabadító harcban és ma a patrialkális gyarmati viszonyok közül a szocializmus építésébe lendült és a gyarmati »nemlétező« népcsoport állapotából a kész, kialakult nemzet szakaszába ugrott át. Legnagyobb ugrás Európában, legnagyobb ugrás a Balkánon. Megvan hozzá lendülete, a kellő kezdeti sebessége.

Ugyanazokkal beszélgetek ma is, akikkel vagy tíz esztendeje elbeszélgettem. A téma is egy-azonos. A nemzet, így mondták egykor a nyelvében él. Abc-re van szükség, irodalmi nyelvre, a nemzeti történelem kikutatására, megteremtésére, megírására van szükség, a pompázó, virágzó népköltészet remekeinek összegyűjtésére, kimeríthetetlen gazdagságú zenei melódiakincsének rögzítésére van szükség, hogy aztán a népköltészet a népdal, népzene motívumai termékenyítőleg hathassanak az új irodalom és zene megteremtésénél. Óriási munka áll a fiatal makedón értelmiség előtt. Lesz-e benne annyi erő, hogy hamarosan végére járjon ezeknek a roppant feladatoknak. Lesz, mert VAN. Beszélék írókkal és festőkkel, nyelvészekkel és történészekkel, tanárokkal és aktivistákkal.

Petrusevszki beszél. Valamikor régen, tíz évvel ezelőtt Heraclea romjainál, azok ásátásánál találkoztunk először Bitolában. Azután áttért a filológiára. Ma: mindkettőre szüksége van. Úgy is mint a szkopjei filozófiai fakultás dékánjának és úgy is mint a roppant feladatokkal megbízott csoport egyik irányítójának.

A saját munkájáról, mások munkájáról beszél Petrusevszki. Nyelvi téren Blazse Koneszki, a 26 esztendőes egyetemi tanár, a bizottság legtevékenyebb tagja. Ő adta ki a népdalok első kötetét is. Már egy kötet mondat és népmesét is kiadtak. Persze mindez a kezdet kezdete csupán. Rengeteg anyag vár összegyűjtésre, kiadásra és megőrzésre. Különösen a népdalok óriási kincse. Hiszen már rég világhírré tettek szert a makedón népdalok — mind szövegükkel mind zenéjükkel. Az a fájdalmas, a csak örömet ismerő emberek előtt diszsonáns, és mégis olyan harmónikus muzsika, belepte magát minden zenét kedvelő ember fülébe még akkor, amikor gyarmati nép volt a makedón. A zenét még, sajnos, nem tudják rögzíteni. Egyelőre ahhoz sem foghattak még, hogy papírra mentsék át. A jövő feladata főleg az, hogy hiteles dallamukon énekeltesék e dalokat hanglemezekre. Mindezt azonban már tervbe vették.

Persze előbb még elemibb feladataik voltak. Megoldották. Megteremtették az abc-ét és megteremtették az irodalmi nyelvet. És be is mutatják azt állandóan: a sajtóban, irodalmi folyóiratukban a »Nov Den«-ben, könyvekben és színpadon, rádióban egyaránt. De valahogy el ne siessük a dolgot. Vegyük sorjában. Nem úgy — ahogy megteremtették őket,

ahogy ezt Kire Milyoszki, a Tervbizottság elnöke, mondotta: »Abc-ét és egyetemet egyszerre vagyunk kénytelenek teremteni.« Rádiót, színházat és operát, irodalmat és sajtót és... de minek folytassuk. Mert mindez már van. És folyik tovább a munka. A harc.

Kirakatok előtt állok meg. Telve könyvekkel. Vannak persze szerb és vannak bolgár könyvek is, aminthogy nagyszámban vannak orosz könyvek is a kirakatokban. De tele kirakatok mutatják be az eddig kiadott, az eddig megteremtett makedón irodalmat. Szépirodalmat és tudományos irodalmat. És tankönyveket. Makedón tankönyv, makedón iskola és makedón tudományos műnyelv, terminológia megteremtése. Mindez az elmúlt három év alatt. Hogy be volna már fejezve? Nem, arról még nem lehet szó. Még ott sem jártak végére ennek a roppant munkának, ahol meg volt hozzá a nyelv, meg volt hozzá a terminológia. Itt pedig...? Hiszen tudjuk — abc sem volt hozzá.

De készen áll az abc. Cirill betűs és sokban emlékeztet a szerb abc-re. Csak azokra a hangokra teremtett új jegyeket, amelyek elűtnek kiejtésben a szerb nyelv hangjaitól, a lágy g, lágy k és a zöngésített z-nek hangzó d hang részére. A h hang a makedón nyelvben nem fordul elő, ne is jelöltessék, mert írj úgy, ahogy beszélsz. A h szó elején és közepén elmarad, a szó végén v-vé változik. Nézem a utcai felírásokat. Hát sokan még nem is ismerik az új abc-ét, az új helyesírást. Hiszen mi sem ismerjük még mindannyian rég megteremtett helyesírásunkat! Kéves idő az, hogy két esztendő alatt mindenki tudóssá váljék, csak azért, mert eddig még írástudatlan sem lehetett, hiszen nem voltak írásjelei.

A terminológiát állandóan ismertetik és népszerűsítik — párhuzamosan annak megalkotásával. Minden újabb kiadott könyv egy-egy lépés ezen a téren. És ugyanígy a hangsúly is, amely sajátos feladatokat ró a tudósra. A makedón nyelv nyomatékos és zenei hangsúlyt ismer egyszerre. A mondat egységes zenei felépítésű, de azért minden szón van hangsúly: hivatalosan a vég harmadik szótagán. Ezt terjeszti rádió és színház. A nyelvtan az ujonnan választott irodalmi nyelvhez igazodik. A makedón nyelv természetesen, mint minden más nyelv is, számos nyelvjárásra szakadozik. Nagy feladat előtt álltak a fiatal tudósok, amikor arról volt szó, hogy kiválasszák azt a nyelvjárást, amely leginkább megfelel az irodalmi nyelv céljainak. Nagyjában és egészében az u. n. »központi« nyelvjárást, a Bitola—Ohrid—Debar—Veles vidék dialektusát választották. Több okból is. Nem utolsó sorban azért, mert ez a vidék adta eddig a leggazdagabb népköltészetet, akkor amikor irodalomról még úgyszólván nem is lehetett szó, és azért is, mert ennek a vidéknek a nyelve a legtisztább.

Vukot ünnepeljük éppen es itt-ott, jómagam is, bizonyos kapcsolatokban, Kazinczyt is emlegettük. Észrevevesszük-e közben itt a fiatal Petruszkit és a még fiatalabb Koncszkit? Aki már a szótárra gondol?! Egykor nagy emberekként ünnepeljük őket: a makedon Vukokat! Kazinczykat! De nagy különbség van közöttük. Kazinczyban még sok volt a nemesi vonás. Ő a polgári pallérozottság finomkodója volt és nem volt nagy barátja a népnek. Vuk feltétlenül a népi kultúra feltételeit teremtette meg, de még szintén a kelő polgárság hajnalán a mi vidékünkön, ha forradalmi módon fogott is hozzá az újításokhoz, hiszen a forradalom, az Első Felkelés, a szerb polgári-demokratikus forradalom szülőte volt száz éveknek előtte. A Koncszki és társai tudatosan szocialista tartalmú, emberi, humanus tartalmú kultúrát teremtettek a nemzeti nyelven. Mert az imperializmus korában, amikor a polgári osztály népi nyomóvá vált már régen, a polgárságban nincs meg már az erő ahhoz,

hogy nemzetet teremtsen, hogy nemzeti, népi kultúrát teremtsen. Ez a feladat a fiatal népi értelmiségre hárult. Ma és nálunk, akár nemrégiben a Szovjetszövetségben is, a proletáriátus, a munkásság, a parasztság és a népi értelmiség a nemzetalkotó erő, a nemzeti és népi kultúra teremtő erő.

És éppen ez a biztosítéka annak, hogy ez a kultúra és ez a nemzeti-kultúra teremtő nép nem válhat sovinsztává soha. Mirjanúnak, az orvosnak, az egészségügyi minisztérium osztályfőnökének, a miniszter »drugarkájának« mesélem, hogy amikor makedón gyűlésen először vettem részt, mennyire meghatott az a szinte hihetetlen valóság, hogy ime Beográdnak kellős közepén makedónul szónokolnak makedónok makedónoknak! Nem bírtam ki, talpra ugrottam és szót kértem. És úgy kezdtem, hogy engedélyt kértem szerbnyelvű felszólalásra. Valamikor engedéllyel sem szólalhattam volna fel Makedóniában makedónul makedónok között. Ma, helyesnek érzem, hogy kikérem az engedélyt Beográdban a szerb szóhoz. Mirja, aki ott él állandóan Makedóniában, nem találta helyesnek cselekedetemet. — Helyes volt, hogy szerbül szólaltál fel, — mondotta, de helytelen volt, hogy engedélyt kértél rá. Ma természetesen mindenki úgy beszél ahogyan legjobban tud. Megvallom, úgy kezdtem én is, hiszen teljesen egyformán beszélem a két nyelvet. Megkértem rá: beszéljek anyanyelvemen. Itt a szabad Makedóniában, már nem gyűlöli a makedón a szerbet, mert nem nyomja már el a szerb hegemónista a makedónt.

Megszületett a nemzet, amely sohasem fog más nemzetet elnyomni. »Sze sztori«. Megtörtént. Megszületett. »Golemata rabota«. A nagy mű. Nemzet született Makedónia katlanában.

Lőrinc Péter

KIVEL VAGYTOK TI, AMERIKAI MESTEREI A KULTÚRÁNAK?

A Szovjet Írók Szövetsége »Irodalmi újság« című lapjának szerkesztősége a lap szeptember 20-iki számában V. Vaszilyevszka, V. Visnyevszki, B. Gorbatov, V. Katajev, A. Kornejcsuk, L. Leonov, N. Pogodin, K. Szimonov, A. Tvardovszki, A. Fagyajev, K. Fegyin és M. Solochov hírnesev szovjet írók nyílt levelét közölte az amerikai kultúrmunkásokhoz. A nyílt levél »Kivel vagytok ti, amerikai mesterei a kultúrának?« cím alatt jelent meg.

Amerikai Egyesült Államok írói, kultúrmunkásai!

Ezt a nyílt levelet intézzük hozzátok, mert aggodalom tölt el bennünket a kultúra sorsa, az emberiség sorsa iránt. Nem kívánjuk nyugtalanságunkat elkendőzni, s nem akarunk szemet hunyni a kultúra sorsát fenyegető veszedelmek előtt, amelyek mindjárt az emberiség legádázabb ellensége ellen viselt háború befejezése után egymás után kezdtek felbukkanni.

Mi ezeket a veszedelmeket mélyebben átérezzük, mint mások. Az ország, amelyet mi képviselünk, olyan mérhetetlen szenvedéseket viselt el a kultúra védelmében és a fasiszmus ellen folytatott háborúban, olyan szerencsétlenségeket és veszteségeket szenvedett, hogy mi nem tehetjük, nem áll jogunkban hallgatni az új veszedelmek előtt.

Minden takargatás nélkül, őszintén és nyíltan akarunk beszélni, ahogyan egymás között kell beszélniök tisztességes embereknek, a közös